

Ο Νίκος Χρυσικάκης και η Εσθήρ Σολομών μιλούν στην «Κ» για τη 15ετή προσπάθεια να συλλέξουν τις μαρτυρίες των Εβραίων των Ιωαννίνων που επέζησαν από το Ολοκαύτωμα, αποτέλεσμα της οποίας είναι το ντοκιμαντέρ «Lost Yannina»

Στις 25 Μαρτίου του 1944 η ζωή και η ιστορία των Ρωμανιωτών, δηλαδή της εβραϊκής κοινότητας των Ιωαννίνων, θα άλλαζαν για πάντα. Οι περίπου 2.000 Εβραίοι της πόλης, που αποτελούσαν μάλιστα μία από τις παλαιότερες εβραϊκές κοινότητες στην Ελλάδα και την Ευρώπη, έλαβαν εντολή από τις ναζιστικές δυνάμεις να συγκεντρωθούν στο Κάστρο των Ιωαννίνων. Τότε 1.870 άνθρωποι, έχοντας μαζί τους τα απολύτως απαραίτητα, ξεκίνησαν το τραγικό ταξίδι τους για τα στρατόπεδα συγκέντρωσης του Αουσβιτς και του Μπίρκεναου. Επέστρεψαν μόλις οι 163 από αυτούς, ενώ ακόμα 69 κατάφεραν να γλιτώσουν είτε γιατί τους έκρυψαν χριστιανικές οικογένειες είτε γιατί έφυγαν στα βουνά και ενσωματώθηκαν στην Αντίσταση.

Σήμερα στα Ιωάννινα ζουν λιγότεροι από 30 Εβραίοι, ενώ, περιδιαβαίνοντας τον τόπο, τα σημάδια αυτού του κομματιού της Ιστορίας είναι αχνά. Τα τελευταία χρόνια, ο σκηνοθέτης Νίκος Χρυσικάκης και η ακαδημαϊκός με εθνογραφική εξειδίκευση Εσθήρ Σολομών αποπειράθηκαν να ενώσουν τις τελείες της αφήγησης των Γιαννιωτών Εβραίων, αναζητώντας τους επιζώντες του Ολοκαυτώματος, για να μιλήσουν για τη δική τους εμπειρία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και να επισκεφθούν και πάλι τα τοπία του χθες στο σήμερα.

Το απόσταγμα της έρευνας και της περιπατητικής τους περιήγησης ήταν το ντοκιμαντέρ «Lost Yannina: A Topography of Jewish Memory», που έπειτα από μια δεκαπενταετή προπαρασκευή πλέον παίρνει τον δρόμο του για να παρουσιαστεί και στο κοινό.

Περπατώντας για 15 χρόνια στην εβραϊκή Ιστορία των Ιωαννίνων

Η αρχική πρόθεση των δημιουργών ήταν ακόμα πιο φιλόδοξη, αφού, όπως εξηγεί η Εσθήρ Σολομών, όταν ξεκίνησαν προσπάθησαν να «δουν» μια σειρά από ελληνικές πόλεις (όπως η Κέρκυρα, η Λάρισα, τα Τρίκαλα, η Θεσσαλονίκη) μέσα από τις αφηγήσεις και τα βιώματα των Εβραίων. Ξεκίνησαν να κάνουν συνεντεύξεις, αλλά ακόμα δεν υπήρχε κάποια μεγάλο μήκους ταινία στο πλάνο. «Σκοπός ήταν να κάνουμε ένα αρχείο, ίσως μια ταινία μικρού μήκους για φεστιβάλ ή την τηλεόραση», εξηγεί ο **Νίκος Χρυσικάκης**.

Στην πορεία, το κομμάτι της έρευνας και της καταγραφής στα Ιωάννινα από μέρος ενός ευρύτερου πρότζεκτ των δημιουργών του έγινε και μέρος μιας ευρύτερης έρευνας της Σχολής Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου των Ιωαννίνων. Για την ακρίβεια, η ταινία που προέκυψε αποτελεί μέρος των δραστηριοτήτων του εργαστηρίου τέχνης που επικεντρώνεται στην τοπογραφία της μνήμης των Γιαννιωτών Εβραίων.

Ηταν λοιπόν εξαρχής ένα πρότζεκτ «ρευστό», όπως το χαρακτηρίζει ο σκηνοθέτης του, και έτσι δεν προκαλεί εντύπωση ότι οι συνεντεύξεις των πληροφορητών της ταινίας απλώνονται στον χρόνο, φθάνοντας πίσω μέχρι και το 2009. Υπήρχαν και οικονομικοί και πρακτικοί λόγοι που έκαναν το «Lost Yannina» να τρέχει με πιο αργούς ρυθμούς, καθώς είναι στο μεγαλύτερο μέρος του αυτοχρηματοδοτούμενο, ενώ οι συντελεστές του καταπιάνονταν παράλληλα με άλλα πράγματα όλα αυτά τα χρόνια.

Το να φτιάχνεις ένα ντοκιμαντέρ επί 15 χρόνια έχει τα καλά του και τα κακά του. Το σημαντικότερο ίσως συν που επισημαίνει η Εσθήρ Σολομών είναι πως αυτήν ακριβώς τη δεκαπενταετία ήταν που είδαμε μια άνθηση της ελληνικής εβραϊκής ιστορίας, υπό την έννοια του διαρκώς αυξανόμενου ενδιαφέροντος. Στα Ιωάννινα στα οποία επικεντρώθηκαν, «έως τα τέλη του 2000 υπήρχε μικρή έως και μηδαμινή αναφορά για αυτό το κομμάτι της Ιστορίας», εξηγεί η επιστημονικά υπεύθυνη του ντοκιμαντέρ, που βλέπει τόσο συναδέλφους της όσο και απλό κόσμο, επισκέπτες και ντόπιους, να έχουν μια πιο έντονη επιθυμία να μάθουν την Ιστορία του τόπου.

Το να γυρνάς από την άλλη υλικό για τόσα χρόνια, χωρίς να είναι εξαρχής σαφής η επιθυμητή τελική μορφή, οδηγεί και σε έλλειψη σκηνοθετικού πλάνου. «Ήταν κάτι συνεχώς μεταβαλλόμενο. Υπήρχαν πράγματα που είχαν γυριστεί πριν από χρόνια και ξαναβλέπαμε, και η Εσθήρ έφερνε συνεχώς καινούργια στοιχεία. Αλλά το πλέξιμο της αφήγησης είναι η χαρά. Η συνύπαρξη όλων αυτών των στοιχείων ήταν η δυσκολία αλλά και η ομορφιά του», εξηγεί ο κινηματογραφιστής, που η άνεση χρόνου τού επέτρεψε να κάνει ξανά και ξανά αλλαγές στο σενάριο και έπειτα στο μοντάζ.

Ομως, «στον δρόμο άλλαζαν οι τόποι. Δεν ήταν μόνο οι τόποι του παρελθόντος και του παρόντος και ο τρόπος μας να τους συσχετίσουμε, αλλά άλλαζε κάθε φορά το παρόν που θέλαμε να παγώσουμε απέναντι στο παρελθόν των αφηγήσεων», συμπληρώνει η **Εσθήρ Σολομών**, για μια χωροχρονική πορεία όπου ο χώρος και ο χρόνος πήγαιναν συνεχώς πιο πέρα.

Οι προσωπικές αφηγήσεις και οι καθημερινοί τόποι ως μνημεία

Η ταινία προσπαθεί να δώσει αξία σε πράγματα που δεν υπάγονται τυπικά στην κατηγορία των μνημείων. Οι συντελεστές του πάντρεψαν τη δημοφιλή μέθοδο της προφορικής ιστορίας με την περιήγηση στους τόπους όπου συνέβησαν όλα. Αποπειρώνται με έναν τρόπο να καταγράψουν «μια γεωγραφία που δεν έχει μέχρι τώρα γραφτεί», όπως λέει η επιστημονική επιμελήτρια του «Lost Yánnina».

Είναι κάτι που έχουμε δει να συμβαίνει και στο συγκλονιστικό «Shoah» του Κλοντ Λανζμάν, την πιο φιλόδοξη κινηματογραφική καταγραφή του Ολοκαυτώματος που έγινε ποτέ. Στο «Lost Yánnina» πολλές αφηγήσεις χρειάζονται γερό στομάχι. Όπως αυτή μιας γυναίκας που κατάφερε να επιβιώσει από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης μόνο και μόνο για να γυρίσει πίσω στα Ιωάννινα, να χτυπήσει το κουδούνι του παλιού σπιτιού της και να δει τον νέο σπιτονοικοκύρη να της δείχνει τον φούρνο της κουζίνας και να της λέει: «Αφού δεν σε έκαψαν οι Γερμανοί, θα σε κάψω εγώ αν ξανάρθεις εδώ».

Πολλοί από αυτούς τους ανθρώπους ξαναπερπάτησαν για τις ανάγκες του ντοκιμαντέρ σε τόπους που σημαδεύτηκαν από την προσωπική τους, αλλά και τη μεγάλη ιστορία, ακόμα και 75 χρόνια ύστερα από την τελευταία φορά. Δεν ήταν πάντα εύκολο να βγάλουν οι συντελεστές από τους συνεντευξιαζόμενους το αφήγημα του τραύματος. Είχαν περάσει πολύ χρόνο μαζί τους, τους είχαν προετοιμάσει και τους άφησαν πρώτα να μιλήσουν για την καθημερινότητα του τότε και έπειτα για όσα έζησαν στον πόλεμο.

Ακόμα και αν με αυτόν τον τρόπο πολλά πράγματα ειπώθηκαν εκτός κάμερας και χάθηκαν με όρους ντοκιμαντέρ, τελικά «οι αφηγήσεις χτίστηκαν σαν ένας χάρτης στον οποίο φτιάξαμε δρόμους όπου ο ένας συνδέεται με τους άλλους», σχολιάζει η Εσθήρ Σολομών. Και στο «Lost Yánnina» ένα παγκάκι της λίμνης των Ιωαννίνων μπορεί να τέμνεται με ένα άδειο οικόπεδο στο οποίο μια επιζήσασα «ξεναγεί» τον θεατή στα δωμάτια του πάλοι ποτέ σπιτιού της.

ΠΗΓΗ: [ιστοσελίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 17.6.2024](#)